

**20 ANYS D'INNOVACIÓ DOCENT EN COMUNICACIÓ:
EINES PER A LA PARTICIPACIÓ EN LA CONSTRUCCIÓ DE
CONEIXEMENT NO-ANDROCÈNTRIC
DE CIÈNCIES SOCIALS, HUMANITATS I INFORMACIÓ PERIODÍSTICA**

AUTOR

Nom: Amparo Moreno Sardà
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: amparo.moreno@uab.cat

COAUTORS

Nom: José M. Perceval
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: josepmaria.perceval@uab.cat

Nom; Núria Simelio
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: nuria.simelio.sola@uab.cat

Nom: Jordi Ibarz
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: jordi.ibarz@uab.cat

Nom: Pedro Molina
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: pedro.molina@uab.cat

Nom: Marta Corcoy
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: marta.corcoy@uab.cat

Nom: Antonio Aguilar
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: antonio.aguilar@correos.es

Nom: Daniel Jiménez
Departament: Periodisme i Ciències de la Comunicació
Centre: Facultat de Ciències de la Comunicació
E-mail: danielazo29@yahoo.es

RESUM DE L'EXPERIÈNCIA

Des de 1987 els membres de l'equip d'Història de la Comunicació ha desenvolupat diverses experiències d'innovació docent que han conduït a la proposta actual de construir una wiki per a la participació en la construcció de coneixement d'Humanitats, Ciències Socials i informació periodística: 1. Antecedents: la crítica al model parcial de l'Arquetipus Viril com a protagonista de la història que condiona l'ordre androcèntric del discurs acadèmic, punt de partida per a fer visibles les aportacions d'altres dones i homes en altres escenaris i actuacions. 2. Les propostes inicials (a partir del curs 1987-88): aproximació a la construcció històrica de la cultura de masses des de les històries de vida, i la utilització dels mitjans de comunicació com a font documental i eina. 3. La utilització d'internet per explicar la construcció històrica de la societat xarxa des de cada localitat: la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...* (a partir del curs 1998-99). 4. La utilització d'aquestes eines per a la participació ciutadana en la construcció de coneixement col·lectiu des de cada localitat en la societat xarxa: del Taller d'Història de la Escola de Formació d'Adults de Pallejà (des de 1995), al portal *soctortosa.cat* (2006). 5. La utilització de les possibilitats de la web 2.0: el projecte *soc-uab.cat*.

ABSTRACT

From 1987 the members of History of Communication group research have developed different pedagogical innovations experiences that conducted to the nowadays aim to construct a wiki page. The goals of this wiki page are to construct a new participatory knowledge in Humanities, Social Sciences and journalistic information. 1. Antecedents: the critical of the andocentric academic discourse, which is the first point in order to make visible the contributions of other men and women in another scenarios and actuations. 2. The first proposes (from 1987-88): approximation to the historical construction of mass culture from the life histories, and the utilization of the media as a documental source. 3. The utilization of Internet in order to explain the historical construction of the social web from each place: *Passeig per les xarxes de comunicació des de...web* (from 1998-99). The utilization of this methods in order to construct a collective knowledge from each place in the social web: the History Workshop in the School of Pallejà (from 1995), *soctortosa.cat* web page (2006). 5. The utilization of the possibilities of the Web 2.0: the *soc-uab.cat* project.

PARAULES CLAU

Història, protagonistes, mitjans de comunicació, construcció de coneixement

ÀMBIT GENERAL D'INTERÈS DE LA INNOVACIÓ

Formació de professionals de la comunicació i el coneixement sobre la societat contemporània. Aplicació de les TIC's
Criteris i eines per a desplaçar el paradigma androcèntric restrictiu i vertical, i introduir un paradigma plural, horitzontal i cooperatiu, en el marc de l'EEES, i de la construcció d'una democràcia participativa des de cada localitat.

DESENVOLUPAMENT

1. Objectius:

1. **Objectiu general:** innovació docent en les assignatures d'Història de la Comunicació.

Aquest objectiu l'hem desenvolupat pas a pas en diferents propostes didàctiques amb altres **objectius específics**:

2. La crítica (anys 80) a l'Arquetipus Viril considerat protagonista de la història i concepte que no inclou al conjunt d'éssers humans sinó, al contrari del que creiem, exclou la majoria d'homes i dones, ja que fa referència només als membres dels col·lectius virils que actuen als escenaris del poder, i que condiciona l'ordre androcèntric del discurs acadèmic, ens va portar a definir l'objectiu específic de formular una Història de la Comunicació no-androcèntrica. Per tal de completar aquest enfocament restrictiu, que afecta les Humanitats, les Ciències Socials, la informació periodística i el discurs polític, ens vam proposar construir altres explicacions fent visibles les aportacions al passat i el present de dones i homes de qualsevol edat i condició social que actuen en altres escenaris, i recuperar el seu paper com a subjectes actius a la societat democràtica. D'aquest objectiu s'han derivat diverses propostes didàctiques amb objectius específics:

2.1. Des del curs 1987-88: renovar la docència de la Història General de la Comunicació analitzant la implantació històrica de la cultura de masses des de les històries familiars dels estudiants, i utilitzant els mitjans de comunicació com a font documental i eina per a relacionar les explicacions personals i col·lectives. Fomentar, així, la participació activa dels estudiants en la elaboració de noves versions no-androcèntriques.

2.2. Experimentar aquesta proposta didàctica amb altres col·lectius d'ensenyament secundari i de formació de persones adultes (Taller d'Història de l'Escola d'Adults de Pallejà, des de 1995); realitzar un programa de televisió, del qual vam fer un capítol pilot sobre *Infancias a los 50*, amb suport de l'ICE de la UAB; i investigar la construcció de xarxes de relacions personals en els processos migratoris (tesines i tesis doctorals i altres recerques).

2.3. Des del curs 1997-98: renovar la docència de la Història de la Comunicació a Catalunya utilitzant internet com a metàfora de la societat actual, organitzada com una xarxa vasta i complexa que embolica la Terra, que se construeix a partir de les xarxes que fem las persones quotidianament a les localitats on hi vivim quotidianament; i com a eina que permet gestionar el coneixement, per explicar la construcció històrica de la societat xarxa, des de cada localitat. Elaborar la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...* (<http://masters-oid.uab.cat/passeig>) per relacionar explicacions històriques locals i supralocals: . Fomentar en els estudiants un enfocament plural, des de la proximitat de cada localitat, per comprendre la societat global. Fomentar l'anàlisi de la societat xarxa des de les experiències personals en relació amb la societat global.

2.4. Difondre aquesta proposta didàctica més enllà de les aules, i generar eines per a facilitar la participació ciutadana en la construcció de coneixement col·lectiu: 1998-99, Exposició cartogràfica *Xarxes de comunicació a Catalunya, passat, present i futur*; 2002, presentació a la Setmana de la Ciència; 2005, Taller de Records i Propostes (TRiP); 2006, portal <http://www.soctortosa.cat>, per a la participació ciutadana en la construcció de coneixement, en col·laboració amb els Ajuntaments de Tortosa i Rubí i la Fundació Ciutat de Viladecans, finançat per l'AOC; blogs de l'Escola d'Adults de Pallejà, des de 2006 (<http://lamolinada.blog.com>, <http://lamolinada2.blog.com>, <http://lamolinada3.blog.com>)

3. Aquesta trajectòria ens ha portat a l'objectiu actual d'utilitzar les possibilitats de la web 2.0 per a facilitar la participació en la construcció de coneixements

d'humanitats, ciències socials i informació periodística: el projecte soc-uab.cat.

2. Descripció del treball:

La docència de la assignatura Història General de la Comunicació, impartida a tercer de Periodisme de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB, curs 1987-88: primera proposta didàctica, l'objectiu de la qual es explicar la implantació de la cultura de masses des de les històries familiars dels estudiants. El contingut es va orientar a la recuperació de la memòria de les mobilitats geogràfiques i socials dels membres de la família d'origen de cada estudiant, per tal de tenir una visió col·lectiva a partir de les aportacions del conjunt de la classe. A més, a utilitzar els mitjans de comunicació com a font documental per tal d'obtenir una visió de la construcció de la cultura de masses des de les experiències domèstiques i en relació amb el desenvolupament del mercat de consum transnacional. I fomentar així la participació activa dels futurs professionals de la comunicació en la elaboració de noves versions no-androcèntriques.

El desenvolupament d'Internet ens va fer veure, a partir del curs 1997-1998, la possibilitat d'utilitzar aquesta xarxa com a metàfora i com a eina per explicar la construcció històrica de la societat xarxa, des de cada localitat. Aquesta proposta se vam aplicar inicialment a la docència de l'assignatura d'Història de la Comunicació a Catalunya. Per relacionar les aportacions de la resta d'assignatures d'Història de la Comunicació, que fan referència a diferents àmbits geohistòrics, vam decidir construir l'any 1999, amb el suport de l'OAID, la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...* (<http://masters-oid.uab.es/passeig>). Es tracta d'una base de dades tridimensional que permet relacionar explicacions històriques locals i supralocals, i organitzar les explicacions en uns camps temàtics que permeten adoptar perspectives no-androcèntriques. Volem fomentar així, en els futurs professionals de la comunicació un enfocament plural, des de la proximitat de cada localitat en el marc d'altres àmbits històrics supralocals, per comprendre la societat global. En aquesta línia hem desenvolupat propostes didàctiques específiques per tal de fomentar l'anàlisi de la societat xarxa des de les seves experiències personals, sempre en relació amb la societat global. Aquestes propostes han estat fonamentals per a experimentar els nous criteris i procediments que corresponen a l'EEES.

Paral·lament, i en relació amb professores i professors d'ensenyament secundari i de formació de persones adultes, hem experimentat aquestes eines més enllà de les assignatures d'Història de la Comunicació, amb l'objectiu de generar eines per a facilitar la participació ciutadana en la construcció de coneixement col·lectiu. La experiència més destacable per la seva durada, volum d'experiències i impacte, és el Taller d'Història de l'Aula de Formació d'Adults de Pallejà (des de 1995), que ha servit de base pel Taller de Records i Propostes (TriP) i el portal *soctortosa.cat* (2006).

La relació entre totes aquestes experiències ens ha portat a plantejar actualment l'objectiu actual d'utilitzar les possibilitats de la web 2.0 per a facilitar la participació de persones expertes i no expertes en la construcció d'un coneixement plural d'humanitats, ciències socials i informació periodística. En aquest marc, hem treballat junt amb l'OAID en la transformació de la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...*, en una wiki que faciliti la participació en la construcció de forma cooperativa d'un coneixement no-androcèntric, plural, d'humanitats, ciències socials i i informació periodística, que faci intel·ligible el funcionament de la societat global des de la proximitat (projecte *soc-uab.cat*.)

3. Metodologia:

Les diverses propostes didàctiques han conduït a experimentar diverses metodologies.

- 1) Per tal que les històries de vida es pugui relacionar amb les transformacions col·lectives, s'ha treballat fonamentalment un qüestionari que s'ha experimentat amb estudiants de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB i amb altres grups que han participat en altres experiències desenvolupades per membres de l'equip. Aquest qüestionari condueix a examinar les transformacions socials des dels canvis domèstics per passar després als canvis públics, i al llarg de l'itinerari vital de les persones, de la infància a la vida adulta.
- 2) També s'han desenvolupat pautes per a la utilització dels mitjans de comunicació com a font documental, no només de la informació política, sinó també de la publicitat i els mitjans més massius, habitualment menyspreats a l'ambient acadèmic androcèntric.
- 3) Per a la elaboració de documents a la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...*, i pel treball a realitzar pels estudiants, s'han definit unes coordenades (espai, temps i camps temàtics) i s'ha aplicat una metodologia que s'exposa en La Guia de la web. Aquesta és una de les tasques que han resultat més difícils, ja que es parteix d'una bibliografia que privilegia a una part dels protagonistes i està marcada per l'ordre androcèntric del discurs acadèmic, que posa de relleu els aspectes més institucionals i de confrontacions als escenaris públics o al camp de batalla, i ignora gairebé tot el que correspon al conjunt de la població i les relacions de col·laboració. A més, la exigència d'organitzar les explicacions en àmbits geogràfics definits amb claredat a la web, ha posat de manifest les ambigüitats d'aquest discurs androcèntric, que condueix a creure erròniament que el que succeeix als centres de poder es pot generalitzar al conjunt de la societat.
- 4) Inicialment, a la web *Passeig per les xarxes de comunicació des de...*, es van incorporar carpetes per tal de fomentar el treball cooperatiu entre els estudiants, i un fòrum que vam experimentar a partir del curs 2000. Des de llavors, en relació amb aquestes eines hem acumulat també una notable experiència i hem introduït innovacions que faciliten la utilització d'aquestes eines. El desenvolupament d'aquestes i altres eines al Campus Virtual de la UAB ens va portar, però, a eliminar-les de la web que des de llavors es va dedicar a la gestió de documents per part de l'equip. El projecte actual de transformar aquesta web en una wiki ens planteja nous reptes.
- 5) També s'han utilitzat altres eines, com els documentals audiovisuals, els programes de ràdio, els blogs...

4. Resultats

En primer lloc, ha hagut un procés d'acumulació d'experiències d'innovació docent i recerca, que han estat contrastades entre els diferents membres de l'equip que ha aplicat les propostes a la docència de les assignatures d'Història de la Comunicació a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB, i en altres àmbits (Escola de formació d'adults de Pallejà, cursos impartits a El Salvador, Nicaragua, Quito, Valparaiso...)

Aquesta experiència ha estat enriquida pel desenvolupament d'un mètode d'ensenyament - aprenentatge actiu, en el qual les aportacions dels estudiants s'han considerat sempre fonamentals. Aquesta orientació ha afavorit la utilització dels procediments que actualment es recomanen en relació amb l'EEES.

Aquestes experiències ens han conduït a desplaçar el paradigma androcèntric restrictiu i vertical, limitat a unes disciplines acadèmiques, per un altre horitzontal, cooperatiu i en xarxa, imprescindible per a utilitzar les possibilitats que ofereix avui la web 2.0 per a fomentar la participació en la construcció de coneixement.

A més d'aquesta experiència entre el professorat i l'alumnat, hem obtingut resultats visibles, com les webs i les publicacions que apareixen a la Bibliografia

CONCLUSIONS

Aquesta llarga experiència ens permet extraure diverses conclusions:

- 1) La incorporació de les dones a la universitat juntament amb altres transformacions socials que s'han produït a les societats contemporànies, obliga a qüestionar el discurs acadèmic androcèntric, restrictiu i vertical, a partir de la crítica autocrítica dels hàbits de pensament interioritzats en el nostre accés als diferents nivells del sistema educatiu, per poder reconèixer el paper actiu d'una ciutadania molt plural i diversa.
- 2) El desenvolupament de les tecnologies digitals faciliten fer visibles les aportacions d'aquesta ciutadania plural: el repte que tenim com a professionals de la comunicació i el coneixement és elaborar nous continguts. Aquesta tasca requereix també desplaçar el paradigma androcèntric, restrictiu i vertical, per un altre plural, horitzontal i cooperatiu.
- 3) Aquest canvi de paradigma correspon amb els objectius de renovació de la docència universitària en el marc de l'EEES. La experiència de 20 anys d'innovació docent ens permet afirmar que sense aquest canvi de paradigma no es produirà l'autèntica innovació que necessita la Universitat del segle XXI.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Al llarg d'aquests temps hem generat una ampla bibliografia i d'altres documents directament relacionats amb la innovació docent, dels quals destaquem:

CARRASCO, Mavi (2004), La ciudad abierta. Materiales didácticos en red para la comprensión histórica de las dinámicas locales y globales. Mataró XVI-XVIII, Treball de doctorat, Departament de Periodisme de la UAB.

GASCÓN MARTIN, Felip (2003), Transformaciones sociales, redes y políticas de comunicación en Chile (1967-2001). Elementos para una ecología política de las comunicaciones, Tesis Doctoral, Departament de Periodisme de la UAB.

GONZÁLEZ ESCUDERO, Elena (2000), Redes sociales, comunicación y procesos de movilidad y asentamiento de los emigrantes magrebíes en Alicante (1985-1995), Tesis Doctoral. Departament de Periodisme de la UAB

JIMÉNEZ, Daniel (2005), Paseos por las redes de comunicación desde Rubí. Una propuesta excéntrica, plural e interactiva. Aportaciones de la Geografía, Treball de

doctorat, Departament de Periodisme de la UAB.

MOLINA RODRÍGUEZ-NAVAS, Pedro (2006), Encontrarse en la historia. Fuentes, protagonistas y espacios: metodologías para una historia de la comunicación no-androcéntrica, Tesis Doctoral. Departament de Periodisme de la UAB

MORENO SARDA, A.

(1986) El Arquetipo Viril, protagonista de la historia. Ejercicios de lectura no-androcéntrica, LaSal, Edicions de les Dones, Barcelona

(1988), La otra 'Política' de Aristóteles. Cultura de masas y divulgación del Arquetipo Viril, Icaria, Barcelona

(1988), Historias personales / historias colectivas. Aproximación al proceso histórico de implantación de la cultura de masas desde las historias familiares de alumnas y alumnos del curso 1987-1988. Materiales de trabajo para el curso 1988-1989, QUADERNS D'HISTORIA DE LA COMUNICACIO n. 7, UAB.

(1991), Otra visión del mundo contemporáneo. De las historias personales a la cultura de masas. Propuesta didáctica para la renovación de la Historia Contemporánea, QUADERNS D'HISTORIA DE LA COMUNICACIO n. 10, UAB.

(1992) Pensar la historia a ras de piel, Ediciones de la Tempestad, Barcelona

(1992), Infancias en los 50, capítulo piloto de un programa de televisión, ICE de la UAB y Trafalgar, producciones documentales, Madrid, 1992

(1998), La mirada informativa, Bosch, Barcelona.

(1998), Xarxes de Comunicació a Catalunya, passat, present i futur, Cd-rom, Servei de Publicacions de la UAB, Bellaterra.

(1999), Cap a una Història de la Comunicació a Catalunya, ex-cèntrica, plural i interactiva, Documents del Servei de Publicacions de la UAB.

(1999), Passeig per les xarxes de comunicació..., <http://masters-oid.uab.cat>

(2006), Portal de ciutat <http://www.soctortosa.cat>

ENLLAÇOS D'INTERÈS

<http://masters-oid.uab.es/passeig>

<http://www.soctortosa.cat>